

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТАФОРИ В ПОЕЗІЇ ЮРІЯ КЛЕНА

Аналізуються у поетичній структурі тексту метафори, які образно виражають психологічний стан ліричного героя.

Юрій Клен (Освальд Бургардт) донедавна відносився до "забутих" письменників. Причини того "забуття" відомі: ідеологічні фальсифікації творчості, замовчування поета, котрий не сприйняв радянського режиму та емігрував за кордон. Після першої літературознавчої хвилі "повернення імен" (біографічні статті в пресі, огляди творчості, публікація творів) надійшла пора ґрунтовного вивчення літературного набутку цього письменника, який в Україні в 20-х роках належав до "трона п'ятірного" неокласиків, а в еміграції входив до "празької школи".

Актуальним аспектом вивчення творчості Юрія Клена є проникнення в художній світ його поезії, з'ясування естетичної природи образної мови його творів. На наш погляд, один із ефективних шляхів дослідження цієї проблеми - з'ясування особливостей реалізації у поетичних текстах Юрія Клена метафори, що належить до найпоширеніших літературних тропів. Це дасть можливість значно розширити уявлення про вербальні механізми творення образів, про конкретну художню та смислову роль таких образів у тексті, про риси індивідуально-стилю та рівень літературної майстерності поета.

Особливе місце у поетичних творах Юрія Клена займають метафори, які відображають складні психологічні переживання ліричного героя.

У процесі аналізу поетичних текстів стає очевидним, що значну групу складають метафори, створені внаслідок уособлення внутрішніх дій та станів людини. Базовими в таких метафорах є поняття з емоційної сфери: *душа, горе, жаль, співчуття, смерть, туга, сум, жах, радість*.

Зокрема, можна виділити такі типи цих уособлень.

1. Метафоричні сполучення, що констатують психічний стан, почуття на певний момент: *"тугою нам налилися серця", "в серці сум росте" [1:296], "моя осіння туга, лагідна і ніжна (...) пливе", "над серцем стомленим несуться хмари", "нудьга обсотувала все довкола", "я весь горю, горю в безсмертній тузі", "дише диким, лютий жахом вогнем насичений етер", "шалками урівноважені всі наші радощі і сум", "поразки темний біль", "і квітне вже журба в його словах"*.

2. Метафоричні сполучення, що передають динаміку, зміну психічних настроїв і станів людини: *"з димом смутку твій летить у комин, щоб з ним розвіятися серед хмар", "весь мул таверн, барліг, портів скинів і смерчем полетів по прірвах щастя і відчаю", "відлине в степ не раз прибій шаленства, розпачу і блюду", "вихор болю і розпуки нас завертів у крузі", "тобі здушила душу знов лиха хвилина і зневіра?", "пориває туга в край надземний"*.

3. Метафоричні утворення, що характеризуються незвичною сполучуваністю компонентів. Поетичне мовлення, як правило, надає нового стилістичного звучання віршам Юрія Клена, творить нові словесні конструкції: *"корч захвату йому аж м'язи звів", "степами гуни котили веселий свій гнів", "завмер у крику сміх", "всі поля серпами гніву скошено (...) серце крукам на поталу кидаю", "то, може, щастя відлетіло на крилах вечора і снігу", "за обрієм в обіймах необорних гарячий день зомлів", "де гаврами гасає голий жах", "у черепі закаламутивсь розум", "мої страхи нічні щурами шугають у дірах", "я був відомий поет, а нині тільки нервів жмут", "всіх пориває лютя і сказ", "мара нам видава гаптує", "складаймо в полі радісне багаття з берези мрій, з омели снів"*.

4. В окрему групу слід віднести метафоричні сполучення зі стрижневою лексемою *сон (спати)*. Аналізуючи фактичний матеріал, виявляємо такі випадки використання визначених метафор: *"серце дише сном і вродю прийдешиньої весни", "сон доторкнувся пучками повіків", "десь у травах рідних піль моя доля тихо спала", "а сні мої були прочани до храму дальнього краси, до таємничого Тибету", "і сні неждані розквітнуть у червоному вінку", "а короля всю ніч душив кошмар", "ти до кінця плекаєш любий сон, що всі думки твої бере в полон", "не ми - в диму - з потужних мрій вирощували сні імперій", "склепає очі нам червоний сон"*.

5. Для поезій Юрія Клена характерне використання трьох варіантів семантичного наповнення метафор зі стрижневими лексемами *п'яний, хмільний, п'яніти* на позначення психічного стану людини, які через апелювання до чуттєвої сфери ілюструють емоційний стан героя, його світосприйняття відповідно до подій і визначають в тому чи іншому контексті декілька експресивних оцінок, серед яких розрізняємо:

а) позитивну експресивну оцінку: *"вдихай у себе волі вихор і п'яний", "сп'янілості єдина мить, коли ти знов стаєш поетом!", "від вітру й морозу п'яне, те сонце, що викохувало глід", "десь у садах п'янкіше пахнуть квіти", "цвіте вся широчінь полів сто раз сп'янілою весною", "яка хмільна вірада - іти назустріч дням";*

б) негативну експресивну оцінку: *"негоди нездоланих днів не вбили в них жалобу п'яну, яка познала в марну далечинь", "сонце всміхалось п'яно, (...) на білизні його ребер виграє marche funebre", "морозяний, холодний ранок вітає похід тих колон, а сонце в очі світить п'яно", "воно [місто] тебе затягне й кине у свій солодкий, п'яний вир";*

в) експресивну оцінку, що передає змішане почуття насолоди та небезпеки, захоплення і страху, породжене, наприклад, складними стосунками чоловіка і жінки або дією алкоголю: *"до них жага летіла п'яно", "І та жага*

весняна, що буйним цвітом процвіла, дощами зрошена і п'яна", "не золотий китайський чай, - від нього будеш п'яний".

Звертаючись до почуттєвої сфери людини, Юрій Клен створює метафори, які передають внутрішні порухи, різноманітні рефлексії, психічний стан. Особливістю метафор цього класу нерідко є незвична чи суперечлива сполучуваність компонентів. Поетичне мовлення Юрія Клена надає нового стилістичного звучання усталеним конструкціям, виражає самобутність його індивідуального стилю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Клен Юрій. Вибране. К.: Дніпро, 1990.- 362 с.

Матеріал надійшов до редакції 5.03.2004 р.

Макаренко Л.В. Психологические метафоры в поэзии Юрия Клена.

Анализируются в поэтической структуре текста метафоры, которые образно выражают психическое состояние лирического героя.

Makarenko L.V. The Psychological Metaphors in the Poetry by Yuri Klen.

The author analyzes the metaphors that figuratively express the mental state of a lyrical character in the poetic structure of the text.